

спілкування у системі “викладач-студент”. Було встановлено, чим різноманітніші та цікавіші індивідуальні завдання, тим активніше студенти їх виконують, а значить краще формується культура спілкування, а звідси і підвищення знань студентів.

Список використаних джерел

1. Державна національна програма «Освіта: Україна ХХІ століття». – К.: Райдуга, 1994. – С. 3.
2. Якиманская И.С. Разработка технологи личностно-ориентированого обучения / И.С.Якиманская // Вопросы психологи. – 1995. – №2. – С.31-41.
3. Качество знаний учащихся и пути его совершенствования /Под ред. М.Н.Скаткина, В.В.Краевского. – М.: Педагогика, 1978. – 205 с.
4. Кондрашова Л.В. Имитационно-игровое обучение в высшей школе: [учебное пособие] / М.Г.Виевская, Л.А.Савченко. – Кривой Рог: КГПУ, 2001. – 194 с.

*О.О.Лаврентьєва,
канд. пед. наук,
доцент,
Криворізький ДПУ*

**ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧОГО
ЦИКЛУ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ**

У роботі розглядаються питання, аналізуються проблеми й визначаються перспективні напрями формування методологічної компетентності майбутніх учителів природничого циклу в процесі професійної підготовки.

Ключові слова: професійна компетентність, методологічна компетентність, професійна підготовка.

В работе рассматриваются вопросы, анализируются проблемы и определяются перспективные направления формирования методологической компетентности будущих учителей естественнонаучного цикла в процессе профессиональной подготовки.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, методологическая компетентность, профессиональная подготовка.

In work questions are considered, problems are analyzed and perspective directions of formation of methodological competence of the future teachers of a natural-science cycle in the course of vocational training are defined.

Key words: professional competence, methodological competence, vocational training.

Постановка проблеми. Підвищені вимоги до професійної діяльності й особистості вчителя визначають специфіку організації його професійно-педагогічної підготовки. У сучасних соціокультурних умовах вона покликана вирішувати два комплекси взаємозалежних завдань: по-перше, сприяти соціальному розвитку особистості майбутнього педагога, його

загальноосвітній, світоглядній підготовці; по-друге, забезпечувати професійне становлення у вибраній галузі педагогічної діяльності. Ці питання знаходять своє обґрунтування у працях О.Абдуліної, С.Архангельського, В.Буряка, В.Бондаря, Є.Бондаревської, С.Гончаренка, Н.Гузій, П.Гусака, І.Зязюна, В.Кузя, Л.Кондрашової, Н.Кузьміної, З.Курлянд, О.Мороз, Н.Ничкало, В.Радула, О.Савченко, В.Сластьоніна, С.Сисосвої, А.Сманцера, Л.Хомич, В.Шахова та інших. Таким чином, розвиток особистості педагога, оволодіння ним відповідними знаннями та здібностями, які дозволяють йому обґрунтовано судити про стан й перебіг педагогічної реальності та ефективно діяти у ній, – ціль, основа й умова ефективної професійної підготовки.

У зв'язку з цим, одним з найважливіших теоретико-методологічних підходів у підготовці сучасного вчителя є компетентнісний підхід, що широко обговорюється як у вітчизняних, так і зарубіжних наукових публікаціях (А.Бандура, Е.Зеєр, І.Зимня, В.Краєвський, В.Кремень, Н.Ничкало, О.Пометун, А.Хуторський, С.Шипов та інші). Вважаємо, що перехід на засади компетентнісного підходу не є даниною моді, а слугує відображенням сучасного рівня педагогічної науки та практики, стандартизації вищої освіти у світлі вимог Болонського процесу.

Концентувальною основою підготовки майбутніх вчителів на засадах професійної компетентності стали роботи А.Алексюка, Г.Балла, Б.Гершунського, І.Зязюна, Г.Каджаспірової, Є.Клімова, Л.Кондрашової, В.Кузьміної, А.Маркової, Л.Мітіної, В.Сластьоніна, Т.Шамової, В.Шепеля та інших вчених.

Компетентність є певною сукупністю особистісних якостей особистості (за А.Хуторським, ціннісно-сміслових орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), обумовлених досвідом діяльності у певній соціальній та особистісно значущій сфері. Компетентність означає оволодіння особою компетенцією, що включає її особистісне ставлення до неї та предмету діяльності (І.Зимня [1], А.Хуторський [5]). При цьому власне *професійна компетентність* є складним інтелектуальним, професійним і особистісним утворенням, яке формується у процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі, проявляється, вдосконалюється у професійній діяльності, а ефективність її здійснення суттєво залежить від видів теоретичної практичної та психологічної підготовленості до неї, особистісних, професійних і індивідуально-психологічних якостей, відповідного сприйняття цілей, цінностей, змісту та особливостей цієї діяльності (В.Ягунов, В.Свистун [6]).

Професійна компетентність учителя трактується як оволодіння необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають сформованість його педагогічної діяльності, педагогічного спілкування й особистості вчителя як носія певних цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості (Г.Каджаспірова, Д.Іванов). Компетентність включає когнітивну, операціонально-технологічну, мотиваційну, стичну, соціальну і поведінкову складові (І.Зимня [1]).

Аналіз структури професійної компетентності педагога вказує на те, що основою всіх її компонентів (методичної, предметної, діагностичної компетентності тощо) становить саме методологічна компетентність.

Методологічна компетентність є важливою рисою особистості сучасного суспільства, вона відображує рівень освіченості і ерудиції майбутнього вчителя природничого циклу, проявляється та формується під час освоєння ним практичної й науково-дослідної педагогічної діяльності, а також діяльності з дослідження у галузевій науці. Разом з тим, педагогіка вищої школи ще не має у своєму розпорядженні теоретичних основ вирішення ряду актуальних питань, пов'язаних із проблемою формування методологічної компетентності вчителя. Не виявлена структура, специфіка, місце методологічної компетентності у складі професійної компетентності майбутнього вчителя. Відкритим залишається питання щодо доцільної системи, гнучкої технології формування методологічної компетентності майбутнього вчителя в сучасних умовах.

Метою статті є огляд основних проблем, аналіз існуючих підходів щодо формування методологічної компетентності майбутніх вчителів природничого циклу у процесі професійної підготовки.

Вивчення й аналіз наукової літератури свідчать про те, що в теорії й практиці існує важливе підґрунтя до вирішення розглянутої проблеми. Багато уваги приділено вченими формуванню методологічної компетентності вчителя-дослідника (Г.Валєєв, С.Гончаренко, В.Загвязинський, В.Краєвський, І.Лернер, В.Полонський, М.Скаткін та інші). У ряді робіт (О.Бережнова, Б.Гершунський, О.Новиков, В.Сластьонін, А.Ходусов та інші) робиться акцент на питання методологічної компетентності вчитель-практика. В. Загвязинський, В. Краєвський, Ю.Кулюткін, В.Сериков, Г.Сухобська та інші розглядають методологічну компетентність у зв'язку з дослідницькою діяльністю. Окремі питання методологічної компетентності, становлення методологічних знань, методологічної культури майбутнього вчителя розглядаються у дослідженнях Г.Палєєва, О.Вегнер, С.Кульневича, В.Комарова, В.Кушніра, В.Смирнової та інших.

У якості окремих, важливих напрямів дослідження даної якості виділяються розробки організації науково-дослідної роботи студентів педагогічних університетів, питання фундаменталізації природничої освіти (О.Бугайов, Б.Будний, І.Бургун, Н.Буринська, О.Ляшенко, В.Мултановський, Л.Нарцешнікова, Л.Тарасов та інші), методології педагогіки. Всі ці роботи мають важливе теоретичне й практичне значення.

У рамках дослідження даного питання важливого значення набуває категорія «методологія». Слід зазначити, що у науковій літературі немає єдності до визначення даного поняття. Як цілісна наука, методологія охоплює цілий комплекс наукових проблем: по-перше, методологічні принципи наукового пізнання, які характеризуються загальністю та нерозривно пов'язані із світоглядними установками; по-друге, методологія досліджує усі емпіричні та теоретичні засоби пізнання з точки зору їх багатоаспектних та різнорівневих

взаємозв'язків і стосунків із філософськими методами; по-третє включає всебічний аналіз усіх можливих методів наукового пізнання; по-четверте, має відношення до світосприйняття (О.Новіков [3]).

Методологічна підготовка майбутніх вчителів є не лише прерогативою філософських дисциплін, як це можна було б очікувати. Методологія може й повинна бути опосередкована через зміст курсу фундаментальних природничих наук. При цьому визначальним критерієм сформованості методологічної компетентності майбутніх вчителів є відчутно виражена здатність до виявлення протиріч у системі природничих знань, шляхів, засобів подолання скритих недоліків, до визначення соціокультурного, світоглядного значення новітніх відкриттів у природознавстві, аргументованого спростування ідеалістичних, метафізичних інтерпретацій.

Однією з важливих та необхідних є здатність методологічної компетентності забезпечувати належний рівень науково-дослідної діяльності студентів. Особливо виразно це виявилось під час переходу вищих навчальних закладів на двоступеневу систему підготовки фахівців. Нові кваліфікаційні вимоги активізували науково-дослідну діяльність студентів, затвердили статус випускних кваліфікаційних робіт.

Кваліфікаційна робота – це самостійна науково-дослідницька робота, яка виконує кваліфікаційну функцію, тобто готується з метою публічного захисту і отримання освітньої кваліфікації. Основне завдання автора кваліфікаційної роботи – продемонструвати рівень своєї наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні науково-практичні завдання.

Ця випускна кваліфікаційна праця наукового змісту має внутрішню єдність і відображує хід та результати розробки вибраної теми. Під час оцінювання якості виконання кваліфікаційної роботи виходять з того, що студент повинен уміти: формулювати мету і завдання дослідження; скласти план дослідження; вести бібліографічний пошук із застосуванням сучасних інформаційних технологій; використовувати сучасні методи наукового дослідження, модифікувати наявні та розробляти нові методи, виходячи із завдань конкретного дослідження; обробляти отримані дані, аналізувати і синтезувати їх на базі відомих літературних джерел; оформляти результати досліджень відповідно до сучасних вимог, у вигляді звітів, рефератів, статей; втілювати отримані знання у практику, конкретні методики та технології зі спеціалізації навчання, зокрема, природничих дисциплін; знаходити шляхи впровадження різних напрямів сучасного природознавства у педагогічну практику сучасної школи.

Виконання кваліфікаційної роботи вимагає від випускника вищого навчального закладу не тільки гарної підготовки у галузі обраної спеціальності, але й оволодіння методикою дослідження, тобто навичками і прийомами наукової праці, виробленими в процесі розвитку науки. Між тим практика свідчить, що значна частина студентів, які починають працювати над кваліфікаційною роботою, бувають слабо підготовлені в цьому відношенні.

Науковому керівникові, звичайно, доводиться починати свої консультації з питань, які не мають відношення до наукової проблеми кваліфікаційної роботи, а є організаційно-методичними в плані підготовки й проведення науково-педагогічного дослідження, написання й оформлення роботи.

Некомпетентність у веденні наукового пошуку, приблизність уявлень у методологічному апараті дослідження, неадекватне використання методів дослідження й інтерпретації дослідних фактів тощо, все це призводить до формалізму й ригідності у дослідженні педагогічних явищ й не сприяє належній підготовці майбутнього вчителя-дослідника та керівника навчально-дослідною роботою учнів.

Велике значення має методологічна компетентність майбутнього вчителя у галузі предметних знань. В умовах плюралізму, гнучкості навчальних планів, варіативності програм, підручників та навчальних технологій, широкого впливу ІМІ, піднесення ролі дослідницької роботи учнів, поглиблення профільного спрямування суттєву роль відіграє ступінь оволодіння вчителем провідними сучасними науковими теоріями, історією науки, дослідними стратегіями, процедурами методологічного аналізу, комплексом гносеологічних, теоретико-пізнавальних питань про співвідношення теорії та експерименту, фундаментального та фактологічного рівнів пізнання, про співвідношення між абсолютною та відносною істиною, про пізнання як нескінченний процес наближення до абсолютної істини внаслідок пізнання відносних істини. Методологічна компетентність у галузі природничих наук дозволяє вийти вчителю на загальнонауковий, загальнофілософський рівень сприйняття оточуючого світу.

Педагогічні реалії сьогодення спростували тезу про різке розмежування функцій учених, методистів і практиків. У сучасній освітній ситуації виникла потреба у тому, щоб педагогічна діяльність вчителя набула ознак цілеспрямованого й професійного дослідження. Як відомо, компетентний педагог не лише всебічно підготовлений фахівець у галузі своєї науки, але він завжди перебуває у пошуку. У пошуках кращих рішень він має здійснити обґрунтований аналіз педагогічної реальності, виробити власну стратегію й тактику, провести зі знанням справи діагностику стану діяльності, відкоригувати й оцінити зроблене. Філософсько-методологічний підхід дозволяє педагогу піднятися над конкретною реальністю, формою існування освітньо-виховних процесів і побачити їх сутнісні устремління, «граничні настанови» (І.Зязюн), здійснити методологічне осмислення освітніх реалій і, нерозривно пов'язаних з цим, власного професійного становлення та розвитку.

Відзнакою компетентного вчителя є не робота методом «спроб та помилок», а оволодіння методиками аналізу, відбору найкращих варіантів, здійснення рефлексивного аналізу ефективності різних підходів і засобів навчання та виховання, винайдення унікальних рішень у нестандартних ситуаціях. Відтак, застосування наукового інструментарію у педагогічній практиці дозволяє підвищити ефективність інноваційної діяльності вчителя.

Разом з тим, аналіз існуючої практики підготовки вчителів природничого циклу дозволив виявити низку *суперечностей* у досліджуваній науковій площині:

- між наявними вимогами до змісту даної діяльності й недостатнім рівнем стандартизації вищої педагогічної освіти, необігрунтованістю загальноприйнятої необхідної та достатньої сукупності провідних ключових компетентностей фахівця;
- між наявним усталеним знаннявим, технократичним підходом, фрагментарністю, відокремленістю методологічної підготовки майбутнього вчителя за різними циклами дисциплін та необхідністю оволодіння професійними компетентностями, що дозволяють конструювати інноваційну діяльність вчителя природничого циклу;
- між необхідністю перетворення методологічного досвіду у надбання майбутнього фахівця, фактор розвитку його особистості, педагогічного мислення, формування наукового світогляду й ціннісної позиції та недостатньою спрямованістю студентів вищих педагогічних навчальних закладів до підвищення рівня власної методологічної компетентності.

На кафедрі педагогіки Криворізького державного педагогічного університету створена система роботи, що спрямована на обґрунтування чинників й створення належного освітнього середовища задля становлення важливих професійних рис майбутнього вчителя. Професійне становлення студентів педагогічного університету відбувається на засадах компетентнісного, системно-діяльнісного та акмеологічного підходів, що передбачає методичний, практичний та методологічний аспекти у змісті курсів педагогічних дисциплін.

Так, засвоєння основних категорій, принципів та закономірностей педагогічної науки, методології педагогіки передбачає становлення ієрархії цінностей особистості студента вищого педагогічного навчального закладу на пріоритетах професійно-пізнавальної спрямованості, наукової самостійності, активності, широти світогляду, методологічної грамотності у галузі як галузевої науки, так і педагогічної практики. Велика увага у змісті курсів, розроблених на кафедрі, – педагогіки, методики виховної роботи, історії педагогіки, вступу до спеціальності, – приділяється формуванню рефлексивній позиції, навичок критичного мислення студентів щодо оцінки ситуації й прийняття рішень у конкретних умовах реального освітнього процесу на науково обґрунтованих засадах. Відтак, методологічна складова являється системоутворювальним чинником професійної підготовки, оскільки забезпечує систематизацію предметних та методичних знань, слугує стрижнем особистісного та професійного розвитку майбутнього вчителя на аудиторних заняттях, у ході самостійної роботи.

Створена система роботи кафедри педагогіки передбачає узгоджений, системний характер загальнокультурної, загальнонаукової, професійно-педагогічної підготовки, у ході засвоєння курсів, що мають «домінантну» методологічну спрямованість – курси філософії, загальної педагогіки,

фундаментальних дисциплін та «наскрізних» складових педагогічної освіти – самостійній роботі, науково-дослідній діяльності, педагогічній практиці, кваліфікаційних дослідженнях.

Під керівництвом викладачів кафедри працюють проблемні групи студентів, велика увага приділяється науково-дослідній діяльності студентів, що знаходить своє відображення у щорічних міжвузівських студентських наукових конференціях, загальноуніверситетських конференціях, публікаціях, участі у конкурсах різного рівня. Здобуваючи досвід наукового пошуку, опановуючи методами наукового дослідження, що спрямовується на актуальні проблеми сучасної школи, майбутні вчителі опановують методологічними знаннями.

Висновки. Методологічна компетентність майбутніх вчителів природничого циклу розглядається як стрижнева складова їх професійної компетентності, а структура методологічної компетентності передбачає когнітивну, операціонально-технологічну, мотиваційну, стичну, соціальну і поведінкову складові, що у єдності й забезпечують належний теоретичний, практичний та особистісний рівень професійної діяльності, наукової й педагогічної творчості. Формування методологічної компетентності, її складові перебувають в органічній єдності та інтегрально характеризують цілі, зміст, етапи та рівні професійної підготовки майбутніх вчителів, пріоритетні напрями педагогіки вищої школи та галузевої науки. Моделювання процесу формування методологічної компетентності майбутнього вчителя природничого циклу ґрунтується на основні принципи, дидактичні підстави професійної підготовки й включає зміст, умови ефективності, критерії й рівні сформованості досліджуваної якості

Подальшу перспективу досліджень у даному напрямі вбачаємо, по-перше, у необхідності ретельного аналізу комплексного інтегрованого особистісного утворення, яким виступає професійна компетентність майбутнього фахівця, виявленні у ньому ієрархії й необхідної та достатньої структури; по-друге, у створенні цілісного концептуального підходу до формування методологічної компетентності майбутніх вчителів природничого циклу на засадах професіоналізму, компетентності, акмеології, зв'язку з педагогічною наукою та практикою; по-третє, у обґрунтуванні системи, логіки й змістової бази тих навчальних предметів, які в основному забезпечують формування методологічної компетентності з огляду на специфіку професійної підготовки вчителя природничого циклу; по-четверте, у виявленні механізмів педагогічного управління формуванням методологічної компетентності з огляду на внутрішні ресурси, потенціальні можливості й структуру навчально-виховного процесу вищого педагогічного навчального закладу, його традиційні та інноваційні форми та методи.

Список використаних джерел

1. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. Авторская версия / И.А.Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42 с.
2. Краевский В. В. Методология педагогики: новый этап: учеб. пособие / В.В.Краевский, Е.В. Бережнова. – М.: Академия, 2006. – 400 с.
3. Новиков А.М. Методология / А. М.Новиков, Д.А.Новиков. – М.: СИНТЕГ, 2007. – 668 с.
4. Смирнова В.В. Методологическая компетентность студента педвуза / В.В.Смирнова // Человек и образование. – 2008. – № 4. – С. 100-104.
5. Хуторской А.В. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированного образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-62.
6. Ягупов В.В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В.В.Ягупов, В.І.Свистун // Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – К., 2007. – Т. 71. – С. 5-6.

Ю.В.Рева,
канд. пед. наук, доцент,
Криворізький ДПУ

ТЕХНОЛОГІЧНІ СЕНТЕНЦІЇ ГАРМОНІЙНОГО ЄДНАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ, ДУХОВНОЇ ТА ДУШЕВНОЇ АТМОСФЕРИ – ОСНОВА РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ

У роботі розкриті технологічні сентенції гармонійного єднання толерантної, духовної та душевної атмосфери як основи розвитку людських цінностей.

Ключові слова: технологія, сентенція, гармонія, толерантність, духовність, душевність, атмосфера, цінність.

В работе раскрыты технологические сентенции гармонического соединения толерантной, духовной и душевной атмосферы как основание развития человеческих ценностей.

Ключевые слова: технология, сентенция, гармония, толерантность, духовность, душевность, атмосфера, ценность.

The article deals with technologic maxims of the harmonious unity of the tolerant, spiritual and emotional atmosphere as the basis of the development of human values.

Key words: technology, maxim, harmony, tolerance, spirituality, emotional, atmosphere, value.

Зміст і принципи функціонування системи освіти безпосередньо пов'язані з ціннісними орієнтаціями, визначеними в суспільному житті. Соціальні зміни, що відбуваються у нашій державі, актуалізують нові завдання в сфері освіти, зумовлюють необхідність пошуку прогресивних методів і підходів для реалізації цих завдань.